

Пам'яці калегі

што ні адзін пісьменнік без Ніны Барысаўны не можа пайсці на пенсію. І на ўсіх у яе хапала часу і ўвагі, а галоўнае – цяпення выслушаць кожнага, даць параду, падбадзёрыць, дапамагчы. Вось такія высокія душэўныя якасці былі ўласцівы ёй. Да яе можна было звярнуцца па любому пытанню, якое без увагі ніколі не заставалася.

У Ніны Барысаўны, нягледзячы на ўзрост, была выключная памяць на людзей, падзеі, асобныя факты, чаму па-добраму можна толькі пазаздросціць. Яна расказвала пра тое, што асабліва хваліла яе. І сама, у сваю чаргу, цікавілася ўсім: і працай, і асабістым жыццём тых, хто быў побач. Старалася ў кожным чалавеку разглядаць тое добрае, што вылучала яго сярод іншых. Была вялікім аптымістам. Гэтыя рысы характару вельмі адметныя для Ніны Барысаўны, таму да яе цягнуліся людзі. Ніна Барысаўна Ватацы хадзіла на сваю любімую працу да той пары, пакуль магла. А калі гэта стала не магчыма, яе бібліятэчная работа працягвалася дома. Жыла яна адна, але ж адзінокай яе назваць нельга. Побач з ёю былі заўсёды людзі, якія бралі на сябе частку побытавых клопатаў. У доме беларускага бібліяграфа, літаратуразнаўцы Ватацы заўсёды былі парадак і чысціня. Ва ўсім адчуваўся густ інтэлігентнай гаспадыні.

Памятаю, як любілі мы хадзіць да нашай Ніны Барысаўны штогод 14 мая на дзень яе нараджэння, проста на дом з віншаваннямі. Нас заўсёды збіралася традыцыйна вялікая група супрацоўнікаў з былога беларускага аддзела. Так утульна, так хораша было ў яе ў гасцях! Заўжды знаходзілася тэма для гутарак. Ніна Барысаўна была ў цэнтры ўвагі. Яе аптымістычны настрой, любоў да жыцця, вялікі інтарэс да ўсяго таго, што адбывалася вакол, безумоўна, перадаваліся ўсім. Таму дадому ніхто не спяшаўся. А напрыканцы нашай сустрэчы мы звычайна спявалі яе любімыя песні і тыя, што некалі спявала ёй маці. Вось такой была наша Ніна Барысаўна – старэйшым супрацоўнікам, чыя справа, вопыт і праца на «бібліятэчнай ніве» будуць доўга перадавацца з пакалення ў пакаленне; чалавекам, які пакінуў у маім сэрцы і памяці добрыя, прыемныя ўспаміны.

Светлая ёй памяць.

Да 100-годдзя з дня нараджэння Ніны Барысаўны Ватацы

У апошнія дзесяцігоддзі жыцця – тыя, што прыйшліся на наша знаёмства з Нінай Барысаўнай Ватацы, – яе часта называлі «біяграфам Максіма Багдановіча» і «галоўным бібліяграфам галоўнай бібліятэкі краіны». У прэсе і калегі. У юбілейных артыкулах і на вечарынах.

«Ніна Барысаўна», «наша Ніна Барысаўна» – з павагай і нейкай тайнай сваяцкай любоўю называлі яе бліжэйшыя супрацоўнікі і сябры. (Здаецца, у яе не было ворагаў. Так і святло: не мае ценяў, ценя адкідаюць толькі самі прадметы.) І гэта цвёрдае імя гучала ў адно доўгае слова, як чароўны зварот-выкліканне: «Нінабарысаўна!», ці як знакамітае дзіцячае універсальнае «Памятнікпушкіна» ў Марыны Цвятаевай.

Ніна Барысаўна была падобна да сонейка і любіла жыццё, людзей. Да яе прыбалтыйскага прозвішча Ватацы (дзявочага) і ўсяго лёгкага, «сонечнага» характару вельмі пасавалі заўсёды раздзеленыя на просты прабор чорныя валасы. У дзявоцтве яна насіла доўгія чорныя косы-змеі – звычайна, як мы бачылі на здымках, дзве; пасталеўшы, лавіла і ўтаймоўвала іх ззаду заколкамі. Валасы да глыбокай старасці былі натуральна чорныя,

як глыбіні мора. Такой і запаміналася яна нам: на галаве, як адмеціна звыш, белая рыска-руна, падобная да месяцовай дарожкі на цёмнай вадзе.

Заўсёды ветлівая ўсмішка, з якой яна звярталася да вас, была вам падарункам і ўзорам па-сапраўднаму інтэлігентных зносін, што асабліва стала каштоўным у крызісныя часы галаснасці, перабудовы і разбурэння былых культурных каштоўнасцей. Гэта лёгкая, светлая (да глыбокай старасці белазубая!) усмішка чалавека з доўгім, часам драматычным, а часам зайздросным лёсам нагадала мне птушку – сімвал акультуранага паветра і дакранання, а таксама сімвал мудрасці, інтэлекту і хуткасці думкі. Усё гэта ў асобе Ніны Барысаўны і было вызначальным!

Цяпер думаецца, што легендарная ўсмішка Ватацы і ўвогуле яна сама нагадваюць балтыйскую чайку. У паўночна-заходніх народаў чайка – гэта сімвал смуткуючай жанчыны. Згодна з легендай, жанчына ператваралася ў чайку пасля смерці мужа... Нядаўна, пазнаёміўшыся з архівам Н.Б. Ватацы ў фондах НББ, дакументы з якога часткова прадстаўлены ў экспазіцыі «Вехі гісторыі» нашага музея

кнігі, і перабіраючы яе рукапісы шматлікіх бібліяграфій беларускіх пісьменнікаў, «пазлы» фотаздымкаў даваенных і савецкіх часоў, нам стала зразумела, што ўсё магло б быць інакш, што па мужу Ніна Барысаўна Ватацы магла б быць Саўчанка (але яна прозвішчам мужа не карысталася, так як з-за вайны мала пажыла ў шлюбе).

Але ці стала б Ніна Барысаўна, калі б не вайна і гібель мужа, якой-небудзь іншай – хатняй гаспадыняй? Абмежаванай часам і павязанай бытавымі клопатамі жанчынай-бібліятэкарам (хай сабе і бібліёграфам – гэта толькі спецыялізацыя)? Такой, як усе мы – як многія, многія шараговыя адзінкі, з кропелькавай працы якіх і складаецца каталожны акіян?.. Думаецца, наўрад ці. Ёй было наканавана стаць зоркай бібліятэчнай справы: з аднаго боку, прызная знешнасць, добры характар, інтэлігентнасць, эстэтычны густ; з другога – жалезная воля, мурашынае працалюбства, празорлівасць амаль Вангі, кніжны «нюх» амаль Парфумера. Гэта спалучэнне складнікаў асобы даецца не кожнаму! Тым больш, не кожнай жанчыне.

І яшчэ яна павінна была стаць (і на пэўны час – у 80–90-я гады мінулага стагоддзя – і стала!) пучыводнай Палярнай зоркай многіх даследчыкаў творчасці беларускага паэта Максіма Багдановіча. Яе магчымасцямі, знаёмствамі, абязнанасцю ў псеўданімах і публікацыях, яе знакамітым хатнім архівам з неапублікаваных дакументаў і фотаздымкаў паэта так ці гэтак карысталіся многія. На ўсіх у яе быў час і жаданне дапамагчы. Здаецца нават, што і доўгае, да канца творчае сваё жыццё Ніна Барысаўна пражыла за сябе і «за таго» Паэта – гэтак рана займеўшага свой булгаўскі «ціхі дамок» – у краіне святлай, «ля сіняй бухты»... Яна напісала пра Майстра і яго эпоху кнігу «Шляхі» (Мінск, 1986) і пэўным метафізічным чынам прайшла гэтыя шляхі з ім разам.

Калі гаварыць пра аўтараў, што пісалі пра Максіма Багдановіча, яны так хацелі якой-небудзь сенсацыі, вылаўленай «чайкай па

імені» Ніна Ватацы ў вязмежным, халодным інфармацыйным моры! Дробныя птушкі – вераб'і, кнігаўкі, што скакалі на пячаным беразе паміж паваленых сухіх соснаў у пошуках спажывы, – толькі выхоплівалі ў чайкі з дзюбы кавалкі свежай здабычы.

Але якое было шчасце і баль душы трымаць у руках нам самім, простым бібліятэкарам і суседзям Ніны Барысаўны па службовым пакоі, гэтыя неапублікаваныя, часам сумніўныя («ці ён?») дакументы! Такія хвіліны простага, у нечым тайнага дакранання да вечнасці нараджалі натхненне, улівалі сілы і давалі свой плён. Праца бібліятэкара ў многім залежыць ад адчування перарыўнасці тэхналагічнай і ў цэлым культурнай традыцыі. Не бацьць гэтага можа толькі сляпы. Што тычыцца нашай Ніны Барысаўны, якая ў апошнія гады жыцця пакутвала на зрок і карысталася моцнай лупай, яна гэтую традыцыю адчувала «ўсёй скурай». Узнаўляла і берагла.

Узнаўляла нават у быце. У апошнія гады жыцця мы часта наведвалі яе з той ці іншай нагоды: дзень народзінаў, свята, «пара!»... Гэта быў амаль прыём у каралевы. Падлога пад'езда ў квадраты, здаецца, дубовыя дзверы, рытуал уваходжання, цырымонія, паўсюль чысціня, бляск, карункі. Мне запомнілася самаробная накідка на «галоўным

крэсле». На густым чорным фоне ўспыхваюць чырвоным і сінім кветкі, падобныя да букетаў у авалах на знакамітых слудзкіх паясах! У адказ на маё пытанне Ніна Барысаўна падрабязна расказала, што пашыла гэту накідку калісьці сама і ўласнаручна аздобіла яе аплікацыяй, якая штодня нагадвае любімы матыў, а таксама вершаваны радок М. Багдановіча – «цвяткок радзімы васілька».

Бібліятэкар, яна любіла не толькі людзей, кнігі, публікацыі, бібліяграфічныя спісы, службовыя камандзіроўкі па Савецкім саюзе, але і стыхію песні. Калі мы прыходзілі да яе ў дом, у канцы, бадай, кожнага візіту спявала з намі разам. Ужо ціхім голасам, але вельмі правільна (як па нотах!). Вучыла і нас сваім любімым песням. Мы запісвалі словы і спявалі разам з ёй – паслухмяна, які ішлі за лідэрам праз стыхію песні. Помню пранізліваю песню пра сірацінку, які нарэшце знайшоў «уголочек, да і тот не родной»; страшную калыханку на вершы Ю. Лермантава:

Спи, младенец мой прекрасный,
Баюшки-баю.
Тихо смотрит месяц ясный
В колыбель твою.

Народную песню пра дзяўчыну на выданні, як яна размаўляе, здаецца, ля студні пра чаравічкі са сваім жаніхом. Можа, у каго яшчэ і захаваліся гэтыя блакноцікі.

Асабліва Ніне Барысаўне падалася спяваць і слухаць прыгожы раманс на словы Максіма Багдановіча «Зорка Венера». Мяркую, па многіх прычынах... Але яшчэ і таму, што яна сама была зоркай – Мілавіцай. Уся сатканая з зямной любові, з вечнай загадкавай усмешкай на вуснах.

Такой яна засталася ў памяці калег і маёй. Арыстакратычная і адначасова дэмакратычная, адкрытая сэрцам насустрэч людзям. Таямнічая, да канца не спазнаная «Джаконда» бібліятэчнай справы.

